

ДИГИТАЛИЗОВАЊЕ ЛЕГАТА И ИЗРАДА ДИГИТАЛНОГ ИЗДАЊА *ЦЕЛОКУПНИХ ДЕЛА* ДЕСАНКЕ МАКСИМОВИЋ

Дигитално издање *Целокупних дела* Десанке Максимовић произашло је из штампаног издања објављеног 2012. године. Прва и основна верзија дигиталног издања било је штампано издање у PDF које је могло да се претражује само по кључним речима. Та верзија била је идентична штампаном издању у сваком погледу. Даљи рад на дигиталном издању подразумевао је допуну новом грађом и снабдевеност новим, проширеним могућностима претраживања.

Потреба и могућност за рад на таквом проширеном и квалитетнијем облику дигиталног издања сама по себи се наметнула након што су нам крајем 2012. године родбина, односно правни наследници Д. Максимовић поклонили њену заоставштину која у оквиру Задужбине сада постоји као легат Десанке Максимовић.

Овај непроцењиви поклон садржи неке досад необјављене текстове, концепте, аутографе, прве и последње верзије песама, белешке, позивнице за културне манифестације, свечаности и пријеме у амбасадама разних држава, писма песника чије је стихове песникиња преводила, писма и разгледнице деце која су је позивала у своју школу или захваљивала на посети, телеграме државних званичника који су јој честитали рођендане и престижне награде које је примила, итд., итд.

На основу поклоњене заоставштине родбина, односно правни наследници Десанке Максимовић, постали су суоснивачи Задужбине, што је регистровано у Агенцији за привредне регистре Републике Србије.

Сређивање, систематизација и стављање у функцију легата Десанке Максимовић показало се као веома сложен и захтеван задатак. При томе треба имати на уму два досадашња пописа ове разнородне грађе. Први је направила Радмила Милакара Петровић, сестрична Д. Максимовић, која је с песникињом живела у истом стану до краја њеног живота. Она је грађу приручно сортирала према сродности уочљивој на први поглед и ставила у разнородне кутије и фасцикле које су јој се нашле при руци, назначавajući која се где налази у односу на места у стану на којима је песникиња држала своје списе и књиге (ормар, витрина, спаваћа соба, итд.). Други темељни стручни библиотечки попис извршила је проф. др Александра Вранеш која је ту грађу обележила према кутијама и фасциклама у којима ју је затекла. Грађа је предата Задужбини према списку који није прављен у складу са почетним разврставањем Радмиле Милакаре и сигнацијом кутија и фасцикли које је направила Александра Вранеш.

Устројство, чување и кориштење грађе у оквиру легата даље очито није било могуће на начин како је заоставштина Д. Максимовић под прву руку била сортирана, обележена и спорадично кориштена у стану у коме је песникиња живела. Зато се морало прићи новом, функционалнијем и безбеднијем начину њеног чувања и кориштења.

Због обимности, сложености и дугорочности читавог овог посла било је нужно утврдити извјесне приоритете и фазе рада.

У почетној фази приоритет је дат репрезентативном јавном представљању заоставштине Д. Максимовић у земљи и иностранству. Прво је у Народној библиотеци Србије у фебруару 2013. године, у оквиру обележавања 20-годишњице смрти Д. Максимовић и 20-годишњице постојања Задужбине, организована велика изложба изабраних рукописа, аутографа, доукумената, књига, личних предмета и других ствари које су на неки начин биле везане за живот и стваралаштво Д. Максимовић (ауторке Мирјана Станишић, Биљана Калезић и Бранкица Ресан), а потом је та изложба пренесена у

Ваљево, Бању Луку, Подгорицу, Будимпешту и Скопље. Потпунији подаци о легату и овој изложби налазе се на сајту Задужбине (zdm.nb.rs) у рубрици „ЛЕГАТ“.

Након тога пришло се утврђивању концепта обраде, чувања и кориштења грађе коју легат садржи. Када је у питању најефикаснији начин чувања и кориштења грађе приоритет је дат дигитализацији, а када се ради о важности садржаја легата предност је дата примарној грађи, тј. списима за које се може поуздано утврдити да су резултат ауторског рада Д. Максимовић.

Што се тиче дигитализације као најефикаснијег вида заштите и кориштења грађе пошло се од претпоставке да није довољно само пасивно скенирање свих докумената и њихово евентуално сортирање по неком критеријуму. Ишло се ка решењу према коме би најважнији делови заоставштине, а то су у овом случају списи са ауторским печатом Д. Максимовић, одмах били стављени у функцију у контексту и у оквиру њеног целокупног дела.

Тако се дошло до пројекта дигиталног издања *Целокупних дела* Д. Максимовић у које би ушла и ауторска грађа из заоставштине и које би имало ширу и бољу претраживост. Одлучено је да се прво научном и стручном експертизом утврде сви нови до сада непознати и необјављени рукописи Д. Максимовић, као и нове верзије досад објављених текстова, те да се сва та грађа дигитализује и инкорпорира у дигитално издање *Целокупних дела* Д. Максимовић.

Тако се од намере да се легат Д. Максимовић дигитализацијом сачува и учини што доступнијим, дошло до идеје о дигиталном издању *Целокупних дела* које би било проширено и по садржају грађе, и по претраживости.

При томе треба имати на уму да се овим не нарушава идентичност штампаног и дигиталног издања, јер се грађа из легата даје као допуна којом у форми *Целокупних дела* ништа није померено, пошто је сачувана изворна пагинација штампаног издања, чиме се омогућује несметано цитирање у научне сврхе.

Тако, по начелима критичког издања, сада на једном месту имамо све што по тренутном стању истражености њеног дела знамо да је ова песникиња написала. Посебан квалитет овог издања биће у томе што ће бити трајно отворено за све евентуалне новонађене верзије и рукописе Д. Максимовић, као и за исправљање могућих грешака и у штампаном, и у овом дигиталном издању *Целокупних дела*. Узимајући у обзир могућности претраживања и чињеницу да ће такво издање бити сваком доступно преко сајта Задужбине, али и преуизмањем са сајта на сопствени компјутер или на неку од преносивих меморијских јединица, овај подухват представља највиши стандард публикавања и представљања српских писаца, какав није имао нико пре Десанке Максимовић.

Највећи део списка у легату за које се може утврдити да носе печат ауторства Д. Максимовић представљају верзије већ објављених текстова у штампаном издању *Целокупних дела* које нису биле доступне приређивачима да би их упоредили и коментаришали њихово место и значај у настанку коначне верзије односног текста. У овом издању ти списи се скенирају и линкују са коначном верзијом текста (песме) и напоменом приређивача о том тексту у *Целокупним делима* тако да се тиме употпуњује и заокружује информација о тој песми.

Што се тиче сасвим нових текстова Д. Максимовић који приређивачима нису били доступни, па нису ни објављени у штампаном издању *Целокупних дела*, они се дигитализују (уносе у рачунар) и форматирају на исти начин као и сви остали текстови у оном тому штампаног издања коме припадају, а потом као посебан додатак стављају на крају тога тома.

Идентификација списка који носе печат ауторства Д. Максимовић у мноштву разнородног и разноврсног материјала који се налази у легату, представља веома обиман,

одговоран, а понекад и неизвестан посао чији резултати ни приближно не могу бити сразмерни уложеном труду истраживача. Најчешће се ради о успутним, обично нечитким, језички недотераним и недатираним, често и случајно сачуваним концептима, белешкама, напоменама, коментарима, сл. који су у брзини записивани на листовима из свески, на разним папирићима, с друге стране искориштених „материјала“ за састанке, на позивима за пријеме, културне и књижевне манифестације, на употребљеним ковертама, честиткама, итд. Све те записе није без великих тешкоћа могуће лако и поуздано ни прочитати, а поготово их је хронолошки и предметно тешко сагледати у контексту у коме су настали, и, посебно, повезати са нечим конкретним из огромног књижевног опуса Д. Максимовић. У неким случајевима време настанка оваквих записа може се приближно утврдити према датуму позива за манифестације, састанке и пријеме, поштанског жига на ковертама или према садржају текста с друге стране, где се они налазе, али већи дио ипак није могуће поуздано датирати.

Нарочито треба скренути пажњу на аутографе за које би се могло претпоставити да по правилу представљају почетну верзију неког рукописа и да се од њих, на примјер, може почети пратити поступак настанка и коначног убличења неке песме. Иако у легату има и таквих записа, истовремено срећемо и аутографе који представљају већ коначну учитко руком преписану уобличену песму припремљену за штампу. Најбољи пример оваквог случаја представља прва збирка поезије *Песме* из 1924. која је у читком препису у целини сачувана. Напокон, постоји и таква врста аутографа за које се поуздано може претпоставити да су настали накнадно, након што су неке песме већ биле објављене. То су најчешће песме преписане крупним рукописом да би се лакше могле читати на разним књижевним наступима на којима је Д. Максимовић често учествовала.

Посебан проблем представљају текстови сачувани у машинопису. Ретки од њих могли би се сматрати првом, почетном верзијом песме писане изравно у писаћу машину, што се првенствено односи на поезију за децу. Највећи део машинописа су, често и у више примерака прекуцане поједине песме намењене за слање листовима и часописима који су веома често тражили прилоге од Д. Максимовић.

У машинопису су сачувани и поједини циклуси или целине неких њених збирки из новијег времена. Генерално се за све машинописе може рећи да су настали пре коначне верзије њених песама објављених у збиркама и *Целокупним делима* и зато имају одређен значај за праћење настанка појединих песама.

На основу парцијалних увида неких приређивача у заоставштину Д. Максимовић пре него што је предата Задужбини, неки рукописи из легата су у критичким напоменама уз поједине песме штампаног издања *Целокупних дела* већ помињани с назнаком да ли се и у чему разликују у односу на основни, односно дефинитивни текст песме. Због уједначености у овом издању се налазе сви, па и ти рукописи и машинописи за које се могло утврдити да носе печат ауторства Д. Максимовић.

На овај начин сортирани и обрађени ауторизовани списи из легата стављају се у фолије на којима је налепница са ознаком тома и странице штампаног издања *Целокупних дела* на којој се налази текст чију верзију представља тај рукопис или машинопис, а потом се те фолије улажу у картонске регистраторе на којима ће бити означен броја тома. Тако се успоставља најпотпунија веза између дигиталног издања *Целокупних дела* и оригиналне документације из легата која раније није могла ући у штампано издање.

Дигитално издање *Целокупних дела* проширено је првенствено грађом из легата Десанке Максимовић, али оно остаје трајно отворено за све нове и непознате текстове или за верзије већ познатих текстова до којих ће се евентуално доћи у наредним истраживањима. Већ у поступку рада на овом издању оно је проширено и аутографом збирке

Песме из 1924. године који се налази у Рукописном одељењу Народне библиотеке Србије.

Припрему овог издања у досадашњем раду помогли су Градски секретаријат за културу града Београда и Министарство културе и информисања РС.

На крају, ваља подсетити на то да је рад на дигиталном издању *Целокупних дела* Д. Максимовић само један, истина најважнији део реализације дугорочног пројекта дигитализација легата Десанке Максимовић.

Паралелно са овим послом Велибор Прелић и Мирјана Станишић израдили су *Каталог личне библиотеке Десанке Максимовић* која се као посебна целина налази у Народној библиотеци Србије. Каталог су у штампаном облику објавили Задужбина и Народна библиотека Србије, а у дигиталном облику налази се на сајту Задужбине.

Остали делови легата ће, зависно од средстава, бити дигитализовани у наредним годинама.

Руководилац пројекта
проф. др Станиша Тутњевић